

Werner Söderström Osakeyhtiön kirjallisuussäätiö 75 vuotta vuonna 2017

Luentosarja Klassikot ja vaihtoehtoinen kirjallisuushistoria

Ensimmäinen luento Turun kirjamessuilla 7.10.2017

Klassikot, kirjallisuudenhistoria, viihdekirjallisuus

Kirjailija, kustantaja Juri Nummelin

Kirjallisuudellamme on ilmiselvät, itsestäänselvät, täysin vakiintuneet klassikot, joiden asemaa tuskin mikään horjuttaa: Aleksis Kivi, Runeberg, Volter Kilpi, Väinö Linna, Tove Jansson...

Näiden klassikoiden jälkeen meillä on runsas määrä kirjailijoita, jotka ovat joskus olleet klassikoita, mutta eivät ole enää, tai kirjailijoita, joista ei vielä tiedä. Onko Unto Seppänen meille vielä klassikko? Entä L. Onerva? Tässäkin kategoriassa on paljon vaihtelua, Seppästä tuskin enää laajasti luetaan, mutta naishistorian myötä Onervaa varmasti luetaan tulevaisuudessakin ja hänen teoksistaan esitetään uusia tulkintoja. Entä uudemmat kirjailijat? Mistä tiedämme, onko Veijo Meri enää lukukelpoinen 50 vuoden päästä? Tai Jari Tervo ja Kari Hotakainen? Ehkä jälkeläisemme vain ihmettelevät, mitä näissä oikein näimme. Sellainen kohtalo nimittäin tulee helposti kenen tahansa kirjailijan päälle. Osa klassikoista taas on sellaisia, joiden aikalaiset pudistelivat päätään – tällaisia olivat mm. Kivi ja Kilpi. Aivan uusista kirjailijoista emme voi tietää mitään, emme tiedä, kestäkö Miki Luukkosen O aikaa.

Näiden kahden tai kolmen kategorian lisäksi on myös iso määrä kirjailijoita, joista emme ole ehkä koskaan kuulleetkaan mitään. Osa oli vakavasti otettavia kaunokirjailijoita, joiden teokset eivät jostain syystä ole koskaan kuluneetkaan lukijoiden käsissä, osa taas oli nopeasti valtavia määriä kirjoittaneita senttareita, joiden teksti oli tarkoitettu kertakäyttöiseksi.

Jälkimmäisessä tapauksessa kyse on viihdekirjailijoista, kirjailijoista, jotka kirjoittivat viikkolehtiin tai kioskipokkareihin, usein nimettä, yhtä usein tai useammin salanimellä, jonka oli tarkoitus viitata jonkin kaukomaille, synnyttää lukijalle eksoottinen mielikuva. Suomessa on ollut tällaisen kirjallisuuden laajaa kasvillisuutta. Osa on toiminut jopa ikään kuin varsinaisen kirjallisuuden aluskasvillisuutena, niin että vuosia itsensä viikkolehtijutuilla tai kioskipokkareilla elättänyt kirjailija murtautuukin läpi valtavirtakirjallisuuteen ja arvovaltaisille kustantajille.

Tällainen on esimerkiksi Matti Hälli. En ole varma, onko hän enää varsinainen klassikko – meidän pitäisi keksiä sana kirjailijoille, jotka kaikki tietävät, mutta joita kukaan ei enää lue. Joku kirjailija voi tietysti olla klassikko alueellisesti – Hälli on sitä Oulussa, koska hän kuvasi kaupunkia ja sen historiaa monissa romaaneissaan. Hälli aloitti kirjailijanuransa teinipoikana ja elätti itseään yksinomaan kirjoittamalla jäätyään 15-vuotiaana orvoksi. Hälli muutti Helsinkiin ja alkoi kirjoittaa Ilmarisen kustannusliikkeen eri lehtiin, sellaisiin kuin Seikkailukertomuksia, Yllätyslukemisto ja Lukemista kaikille. Hälli tahkoi koneestaan niin jännäreitä, kauhujuttuja kuin länkkäreitäkin eikä naislukijoille tarkoitettu romanttinen viihdekään ollut hänelle vierasta. Hälli kertoi saaneensa novelleista 100–150 markkaa, mikä oli tuolloin hyvä raha, mutta nyt pennejä: 100 markkaa on noin 35 euroa, 150 markkaa reilu viisikymppiä. Myöhemmin Hälli siirtyi paremmin maksavien kustantajien pariin: hän kirjoitti pari dekkaria ja nuortenkirjaa WSOY:lle, mutta siirtyi sodan jälkeen humoristisen kansan- ja yhteiskuntakuvauksen piiriin. Mutta jos joku Hälliä edelleen lukee, hän lukee tämän paria dekkaria – esimerkiksi mainiosti nimettyä teosta *Sopimatonta kuolla yliopistolla* (1943).

Hälli on poikkeus, mutta suurin osa hänen viihdekirjailijakollegoistaan jäi viihdeghettoon. Termi tulee amerikkalais-englantilaisesta kulttuurista, jossa monet hyvät kirjailijat saattoivat jäädä niin sanottuun paperback ghettoon eivätkä ikinä päässeet julkaisemaan kovakantisia kirjoja arvovaltaisilla kustantajille. Varsinkin amerikkalainen kustannusmaailma on ollut tässä kovin erilainen kuin suomalainen, koska Suomessahan julkaistiin ensimmäisen ja toisen maailmansodan välissä paljon kirjoja pehmeäkantisina. Samaan aikaan Yhdysvalloissa ja Englannissa kovakantinen kirja oli varsinainen julkaisuformaatti, johon alkoi tulla poikkeuksia vasta 1930-luvulla ja silloinkin yleensä vain uudelleenjulkaisujen muodossa.

On tietysti kirjailijoita, joilla on omassa genressään klassikkoasema. Suomessa kaikkein varmimmin sellainen on nimimerkki Outsiderilla, joka loi 1940-luvulla Pekka Lipposen ja Kalle-Kustaa Korkin radiossa ja kirjoissa ja osittain sarjakuvissakin suositut hahmot. Outsiderin oikea nimi oli Aarne Haapakoski, ja hän kirjoitti myös salanimillä Klaus Karma ja Henrik Horna. Outsider-nimen alla hän loi myös Suomen tunnetuimman scifi-hahmon, robotti Atoroxin, jonka identiteettiä voidaan vaihtaa yksinkertaisesti asentamalla siihen aina uusi henkilöllisyys. Atorox-tarinat ilmestyivät sodan jälkeen ja niistä on joskus sanottu, että ne jatkavat samaa teemaa, jota Mika Waltarikin *Sinuhessaan* tapailee: sodan jälkeen kaikki identiteetit ovat häilyviä, kehenkään ei voi oikeasti luottaa, koska kuka tahansa voi koska tahansa olla kuka tahansa. Jos lukee Atoroxeja, huomaa, että Outsider ei varsinaisesti käsittele tällaisia aiheita, vaan ne pitää aktiivisella lukijantyöllä teksteistä kaivaa.

Outsiderin rinnalla toinen ilmiselvä klassikko on Marton Taiga, jolla oli paljon myhäilevämpi tyyli ja liberaalimmat asenteet. Taiga oli myös monipuolisempi kirjoittaja, joka seikkaili tarinoissaan sujuvasti ympäri maailmaa ja eri aikakausissa. Outsider ei enää kestä lukemista lainkaan, Taiga pieninä annoksina.

Mutta suurimmasta osasta Outsiderin ja Taigan kollegoista ei ole voinut tulla klassikkoja. Tähän on monta syytä.

Julkaisu on ensinnäkin luonteeltaan katoava, kertakäyttöiseksi tarkoitettu. Se on voinut olla halpa viikkolehti tai kioskipokkari, joka on ostettu junamatkaa tai hotelliyötä varten. Lukemisen jälkeen se on jätetty hotellihuoneeseen tai heitetty roskiin juna-asemalla. Kirja tai novelli ei ole voinut jättää pysyvää jälkeä kehenkään, paitsi jos se todella on jättänyt pysyvän jälken johonkuhun, joka sen on lukenut. Tällaisia tapauksia on vähän.

Jos lehtinovelli tai jatkokertomus on julkaistu kirjana, sen mahdollisuus säilyä elossa on suurempi. Mikä tahansa kirja on pysyvämpi julkaisu kuin lehti, tämä pätee kaikenlaisiin lehtiin: myös Playboyssa julkaistu novelli katoaa, jos sitä ei panna kirjan kansien sisään. Siksi suuressa maailmassa on julkaistu antologioita eri genreissä tai eri lehtien parhaista novelleista. On myös voitu koota kansien väliin jonkin genren vuoden parhaat, esimerkiksi parhaat scifi- tai kauhunovellit. Tällä tavalla on pelastettu unohdukselta useita kirjailijoita ja kirjallisuudenhistoria on laveampi.

Kirjoittajan tyyli on toiseksi voinut myös vanheta tai olla alun alkaenkin huono tai kömpelö. Hänellä ei ole ollut taitoa nousta ahtaitten lajityyppirajojen ulkopuolelle tai hän ei ole niiden sisälläkään kyennyt tuottamaan tekstiä, joka jäisi elämään. Tästä esimerkki on vaikkapa Olavi Kanerva, joka kirjoitti yhden romaanin ja yhden näytelmän lisäksi lukuisia novelleja lehtiin, joita hän itse toimitti ja julkaisi. Näitä olivat mm. Isku ja Seikkailujen Maailma. Kanerva oli kirjoittajana raskas ja juonenrakentajana kömpelö, joten ei ole mikään ihme, että häntä nimenomaan ei muisteta prosaistina. Sen sijaan hänet muistetaan yhden sarjakuvan käsikirjoittajana. Isku-lehdessä ilmestyi vuosina 1940–1941 jatkokertomuksena Kanervan ja hänen serkkunsa Reino Helismaan käsikirjoittama ja Ami Hauhion piirtämä seikkailusarja *Maan mies*

Marsissa, joka julkaistiin uudestaan vuonna 2011. *Maan mies Marsissa* -sarjakuvaa on aina pidetty suomalaisen sarjakuvan klassikkona, mutta se tuskin olisi saanut sellaista statusta, ellei sitä olisi julkaistu jo melko tuoreeltaan, vuonna 1947, omana kirjanaan. 1980-luvulla kirjaa löytyi jostain varaston nurkasta usea laatikollinen, jolloin se sai sattumalta ikään kuin uuden elämän ja uudet sukupolvet löysivät sen – kuten vuoden 2011 uusintajulkaisun toimittanut Timo Ronkainen. Klassikkostatukseen usein liittyvää sattumanvaraisuutta kuvaa hyvin se, että vuoden 1947 kirjajulkaisu oli lyhennelty ja sen kuvajakoa oli muutettu kömpelösti, jolloin se vaikutti yli 50 vuoden ajan huonommalta sarjakuvulta kuin se oikeasti oli, ja vasta uudelleenjulkaisu, jossa palattiin alkuperäiseen, Isku-lehden kuvajakoon antoi sille täyden arvon. Tämäkin puhuu hyvin toimitettujen uudelleenjulkaisujen puolesta. Mutta silti oletan, että ansio sarjakuvan onnistumisesta kuuluu toiselle käsikirjoittajalle Reino Helismaalle sekä kuvittaja Ami Hauhiolle, joka osasi hyvin matkia amerikkalaista tyyliä, eritoten Flash Gordonin piirtäjää Alex Raymondia.

Mainitsin tuossa Reino Helismaan. Moniko tietää, että hän käsikirjoitti sarjakuvan? Moniko tietää, että hän kirjoitti nuorena miehenä myös aimo määrän novelleja ja jatkokertomuksia? Moni ei tiedä tai ole tiennyt tai tule koskaan tietämäänkään, vaikka novelleja on nyttemmin julkaistu uudestaan, sillä Helismaa käytti nuorena miehenä salanimiä. Hän oli Rudi Halla ja Masa Palo, satunnaisesti myös Jyri Purje. Masa Palo -salanimeä hän käytti *Maan mies Marsissa* -sarjakuvassa. Hän kirjoitti rikostarinoita, seikkailujuttuja, lännkäreitä ja huumoriakin Iskuun, jota hän lopulta itse päätoimitti yhdessä serkkunsa Olavi Kanervan kanssa, ja lisäksi joihinkin muihin lehtiin, kuten Yllätyslukemistoon, jota julkaisi helsinkiläinen Ilmarisen kustannusliike.

Kun itse 1990-luvulla törmäsin näihin Rudi Hallan ja Masa Palon usein aika kovaotteisiin ja kyynisiin novelleihin, ihmettelin, kuka ne oli voinut kirjoittaa. Vauhdikkaat jutut sijoittuivat Amerikkaan gangsterien keskuuteen tai kaukomaille salakuljettajien, salamurhaajien ja seikkaillijoiden pariin, novellit eivät yksinkertaisesti tuntuneet suomalaisilta. Tietoa oikeasta kirjoittajasta ei tuolloin löytynyt oikein mistään, mutta sitten hoksasin, että *Maan mies Marsissa* -sarjakuvan sodanjälkeisessä albumijulkaisussa käytettiin kirjoittajien oikeita nimiä. Päätelin, että Iskussa esiintynyt Masa Palo oli Reino Helismaa. Lopulta löytyi vahvistuskin, 1950-luvulla ilmestynyt haastattelu, jossa Helismaa mainitsee käyttämänsä salanimet. Tämäkin juttu löytyi vahingossa, jotain muuta etsiessä. Muistaakseni vuonna 1994 ilmestyneessä Helismaa-elämäkerrassa *Jätkäpoika ja runoilija* ei tätä asiaa käsitellä juuri lainkaan, vaikka omasta mielestäni se on melkein kiinnostavin vaihe Helismaan elämässä ja tuotannossa. Olen nyt itse koonnut peräti neljä kirjaa Helismaan novelli- ja jatkokertomustuotannosta, mutta kirjat ovat ehkä ensimmäistä opusta lukuun ottamatta olleet niin pienipainoksisia, etten voi varmaksi sanoa, tietävätkö kaikki Helismaata harrastavat, että hän oli taiteellisen uransa alussa nimenomaan kirjailija.

Mutta juuri tämä salanimiasia on kolmas syy, miksi jonkun kirjailijan tuotanto hautautuu täysin. Ei tiedetä, kuka kirjoittaja oli, oliko hän mahdollisesti jokin paremmin tunnettu kirjailija, joka vain rahapulassa senttasi pari kolme novellia johonkin lehtiin tai kirjoitti kioskipokkarin? Osa novelleista vanhoissa lehdissä oli nimettömiä, ja kuulin kerran Ilmarisen kustannusliikkeen julkaisemien lehtien päätoimittajan Yrjö Halmeen sanoneen, että huonoimmat lehteen lähetetyt jutut julkaistiin nimettöminä. Ehkä ne ansaitsevatkin unohduksensa.

Tosin niitäkin huomaa joskus lukevani mielenkiinnolla. Sormenjälki-nimisessä lehdessä ilmestyi vuonna 1949 novelli nimeltä "Vieras avaruudesta". Siinä amatööritutkija on saanut riesakseen avaruuden olennon, joka on asettunut loiseksi tutkijan kehoon. Novellissa mainitaan Kafkan novelli "Muodonmuutos", joka julkaistiin suomeksi vasta kymmenen vuotta myöhemmin. Pakostakin alkaa miettiä mahdollisuutta, että

joku olisi Suomessa tuntenut Kafkan tekstin ja kehitellyt sen pohjalta omia kauhujuttujaan.

Todennäköisempää kuitenkin on, että novelli oli käännetty jostain muusta kielestä – mutta kenen se sitten oli ja miksi se julkaistiin nimettömänä? Ja kuuluuko se silloin laskea Suomen kirjallisuushistoriaan? Joka tapauksessa nimetönkin novelli voi olla huippukiinnostava.

Olen tässä maininnut jo joitain kirjoittajia, jotka ovat kiinnostavampia kuin toiset, kuten Matti Hälli ja Reino Helismaa. Onko sitten muita? Käyn seuraavassa läpi joitain kirjoittajia ja sijoitan heidät kontekstiinsa ja avaamaan samalla hiukan heidän tekstiensä julkaisupaikkaa ja tekstien asemaa omassa kentässään.

Onko meillä jokin erityinen genre, jossa tällaisia kirjoittamattomia sankareita olisi enemmänkin? Onko se esimerkiksi naisille tarkoitettu romantiikka? En tunne asiaa riittävän hyvin eikä Suomessa nähdäkseen kukaan muukaan. Kaari Utrio on tietysti nostettu suhteellisen näkyvälle paikalle kirjallisella kentällä, mutta hän ei ole koskaan työskennellyt halvan käyttökirjallisuuden parissa, vaan suurin osa hänen teoksistaan on julkaistu kovissa kansissa. Myös hänen kioskipokkarinsa *Porvarin morsian* vuodelta 1981 on julkaistu uudestaan kovakantisena kirjana. Kovat kannet eivät tietenkään takaa sitä, ettei Utrio unohtuisi kirjailijana, mutta se on taannut ainakin näkyvyyden kirjastoissa sekä sen mahdollisuuden, että kirja arvosteltaisiin jossain lehdessä.

Vanhempien naisten romantiikkaa kirjoittaneiden kirjoista ei ole juuri koskaan otettu uusintapainoksia. Hilja Valtonen on harvoja poikkeuksia, mutta hänen romaaneistaan onkin tehty suosittuja elokuvia. Hänen aikalaisensa ja hengenheimolaisensa Elsa Soinin kirjoista taas ei ole otettu yhtäkään uusintapainosta.

Hilja Valtonen oli viihde-, mutta ei kioskirjailija. Tuulikki Kallio taas oli, hänen kirjansa ilmestyivät oululaisen Kolmiokirjan julkaisemina ohuina vihkoina. Hänen kirjoistaan on tehty elokuvia, kuten *Katariina ja Munkkiniemen kreivi* (1943). Elokuvat ovat olleet niin suosittuja, että Kallion kustantaja Kolmiokirja otti hänen teoksistaan uusintapainoksia 1950-luvulla. Sen jälkeen niitä ei ole näkynyt eikä niitä luonnollisesti ole kirjastoissakaan. Kallio ei ehkä kestä enää lukemista, vaikka oma camp-henkensä hänen kirjoissaan voisi olla. Siteeraan pätkän Kallion proosaa:

Kevätyö hengitti syvään ulkona. Hiirenkorvalla olevat puut Munkkiniemen kartanon uhkeassa puutarhassa, vain kivenheiton matkan päässä Helsingistä, värisivät lempeän kevätyön syleilyssä. Oli hiiskumattoman hiljaista kaikkialla, mutta kuitenkin olisi herkkä korva saattanut erottaa salaperäisiä ääniä yön sydäimestä. Kenties hentojen hiirenkorvien salaisen kasvun, mahlojen riemullisen juoksun koivujen rungoissa ja maanpoven vapautuneen henkäisyyn. Oli kuin suihkukaivon marmoriveistokset, nuori alaston tyttö ja nuorukainen, olisivat katsoneet kummeksuen toisiinsa, kuin kevään huumaava syke olisi saanut niiden marmorisydämet hetkeksi elämään ja tuntemaan inhimillisen elämän punaisen sykkeen. Nuori nurmi heloitti hämyssäkin väkevää vihreyttään ja nupullaan olevat narsissit, krookukset ja tulppaanit, jotka puutarhuri oli vasta kaksi päivää sitten Hollannista saapuneen kukkaislähetyksen tultua istuttanut pyörylöihin, katselivat ympärilleen uutta olinpaikkaansa oudoksuen.

Toisaalta *Katariina ja Munkkiniemen kreivi* on naisten kirjallisuutta ja naiset ovat siinä pääosassa ja usein vahvempia kuin mieshenkilöt, jotka ovat tahdottomia nahjuksia, varsinkin *Katariina ja Munkkiniemen kreivissä*, jossa Mauritz on täysin päättämätön ja saamaton. Ehkä oman näkemyksensä naisen osasta menneen ajan aateliston ja porvariston maailmassa Tuulikki Kallio heittää kreivitär von Armborgin

repliikissä: "Naisen osa on alistua, säilyttääkseen ainakin maailman silmissä onnensa särkymättömän näköisenä."

Mutta tekevätkö tällaiset kosketukset Kalliosta klassikon? Ei ainakaan, jos kirjoja ei pääse missään lukemaan.

Uusintapainokset voisivat auttaa. Meillä on ollut joitain tuotteliaita ja toisissa genreissä arvostettuja naisten romantiikan tekijöitä kuten Pirkko Arhippa, mutta hänenkään kirjoittamistaan, usein historiallisista kioskiromaaneista ei ole koskaan tehty minkäänlaisia uusintajulkaisuja. Arhippa kirjoitti samaan Kolmiokirjan Johanna-sarjaan, jossa Utrion jo mainittu pokkari *Porvarin morsian* ilmestyi, mutta sarjasta ainoastaan Utrion teos on julkaistu uudestaan, varmasti kirjailijan itsensä päättäväisyydestä.

Olisiko lätkkäri genre, jossa meillä on viihteen klassikoita? Olen tehnyt aiheesta kokonaisen kirjankin, *Wild West Finlandin* (2016). Joku voi ihmetellä: mitä lätkkäreitä Suomessa muka on tehty? Lännenkirjallisuus tai yleensäkin Villiin länteen liittyvä kulttuuri on kuitenkin koko maailman omaisuutta, ja lätkkäreitä on tehty käytännössä kaikilla mantereilla. Suomessa kirjoitettiin ekat lätkkäreiksi laskettavat tekstit jo 1850-luvulla, kun Fredrika Runeberg kirjoitti pienen bagatellin intiaanivaimosta. Myöhemmin Konni Zilliacus kirjoitti parin kirjan verran tarinoita suomalaisista siirtolaisista sekä reportaasiteoksen Wounded Kneen taistelun jälkilöylyistä nimellä *Intiaanisota*. Zilliacuksen kirjoja ei lue enää kukaan, vaikka niissä nimenomaan olisi klassikon aineksia, varsinkin *Intiaanisodassa*, joka lienee ensimmäinen tai ainakin ensimmäisiä suomalaisia narratiivisia tietokirjoja.

Siirtolaiset näkyvät suomalaisissa lätkkäreissä muutenkin paljon. Täällä ei ole juurikaan kirjoitettu sellaisia kirjoja, joissa seikkailisivat puhtaasti amerikkalaiset päähenkilöt, vaan sankarit ovat melkein aina Suomesta tulleita seikkailijoita. Tällaisia ovat Simo Penttilän T. J. A. Heikkilä, Meksikon armeijassa upseerina työskentelevä hidalgo, sekä kioskikirjasankarit FinnWest ja Hulkkonen. FinnWestiä kirjoitti oululaiselle Kolmiokirjalle leegio aikoinaan nimettömäksi jääneitä kirjoittajista, joista osa senttasi myös Jerry Cottonia, Hulkkosta taas kirjoitti käytännössä vain yksi kirjailija, kauhukirjoistaan muistettu Kari Nenonen. FinnWestin kirjoittajista oikeita kirjailijoita ovat olleet Tapani Bagge, Harri Raitis ja Joni Skiftesvik, journalismin puolella on toiminut esimerkiksi Hesarin ulkomaantoimittaja Pekka Hakala. Tunnettu teatteriohjaaja taas on ollut Pentti Pesä, joka kirjoitti valtavalla vauhdilla niin Cottoneita kuin FinnWestiäkin.

Poikkeuksia tästä siirtolaistematiikasta ovat Erkki Rekimiehen viimeiset poikakirjat, *Hopeakynsi* (1968) ja *Näkymätön intiaani* (1972), joissa ei puhuta suomalaisista mitään. Niissä pitkän linjan nuortenkirjailija pystyi kuvaamaan Villin lännen aavikkomaisemaa uskottavasti ja jäännöksettömästi, kuin alkuperäinen amerikkalainen kirjailija. Kirjoissa ei myöskään näy suomalainen siirtolaisuus.

Samalla Rekimiehen kirjat ovat minun ehdotuksiani, jos joku kysyy, mistä suomalaisesta lätkkäristä voisi tulla klassikko. Tässäkin törmätään taas siihen, että vaikka kirjat olivat omana aikanaan suosittuja – *Näkymättömästä intiaanista* otettiin peräti neljä painosta. Niitä ei ole sittemmin julkaistu uudestaan.

Miten sitten dekkarit? Se on oma suosikkilajityyppini, jota eniten luen ja seuraan. Tunnen suhteellisen hyvin amerikkalaisen uudelleenjulkaisujen skenen, joka on viime vuosina räjähtänyt käsiin halvan digipainamisen, sähkökirjojen, tarvepainattamisen ja OCR-tekniikan kehittymisen myötä. Uusintajulkaisuja vanhoista kiinnostavista dekkareista ilmestyy enemmän kuin millään ehtii lukea.

Suomessa tällaista toimintaa on ollut hyvin vähän. Divarinpitäjä Simo Sjöblom on kylläkin vuosien ajan julkaissut uudestaan vanhoja ja harvinaisia kotimaisia dekkareita omassa Seaflower-sarjassaan, mutta kirjat

ovat varmasti rumimpia Suomessa koskaan julkaistuja eikä niillä ole koskaan ollut kunnollista kirjakauppalevitystä. Osa kirjoista on myös tehty isotekstinä, mikä tarkoittaa, että ne on suunnattu yli 60-vuotiaille (ymmärrettävä ratkaisu toki). Mutta klassikoiksi ei tällä tavalla nousta, kirjat eivät tule osaksi mitään dynaamista kirjallista kenttää, jossa niistä puhuttaisiin ja niihin reagoitaisiin.

Suomalaisen rikoskirjallisuuden todelliset klassikot ovat harvassa. Voi olla, että ei ole muita kuin Waltarin komisario Palmut (joista itse klassikon asemaan nostaisin vain kaksi ensimmäistä). Mainitsin toki jo alussa Outsiderin ja Marton Taigan, kaksi salanimellä valtavia määriä kirjoittanutta senttarikuningasta, joilla on omalla alallaan klassikoasema. 1960-luvun dekkareista jännästi uudelleenjulkaisun ovat saaneet Veikko Ennalaa kolme kioskipokkaria, *Kyttyrä*, *Veljeni herrassa* ja *Vaimo jonka minulle annoit*. Ne olivat omana aikanaan jopa vaikeita ja epämiellyttäviä kirjoja, joiden tarkoitus ei ollut tarjota lukijalle sellaista mahdollisuutta tuudittautumiseen ja haaveiluun, mistä kioskikirjallisuutta aina on syytetty, ja Ennalaa voisi verrata vaikka johonkin amerikkalaiseen Jim Thompsonin, jonka 1950–1960-luvun kioskidekkareissa on samanlaista synkkää tunnelmaa ja psykopaattista kertojanääntä. Toisaalta uudelleenjulkaisu oli pitkälti yhden ihmisen, Ennalaa ihailevan Tommi Liimatan projekti.

Suomalaisen rikoskirjallisuuden legendoihin ja varsinaisen kioskikirjallisuuden klassikoihin kuuluu pitkäikäinen Jerry Cotton -sarja, jota suomalaiset senttarit kirjoittivat mukamas saksalaisten alkuperäistarinoiden pohjalta, vaikka oikeasti suurin osa Cottoneista on puhtaasti suomalaisia. Cottonissa oli osittain samoja kirjoittajia kuin FinnWestissä, pelkästään Cottoneita tehneitä olivat ainakin Juha Ruusuvuori, Jouko Raivio ja Simo Hämäläinen, jotka ovat tunnettuja muistakin kirjallisista ansioistaan.

Entä kauhu? Kauhun luulisi olevan sellainen lajityyppi, jota Suomessa ei ole juuri harrastettu. Vanha myyttihän on, että kauhu tuli Suomeen vasta 1980-luvulla tai paremminkin vasta 1990-luvulla tai jopa 2000-luvulla. Myytti siksi, että Suomessa on käytännössä koko ajan kirjoitettu kauhukirjallisuutta. Mutta löytyykö sen seasta klassikoita onkin jo eri asia.

Ensimmäiset merkittävät suomalaiset kauhukirjailijat olivat ruotsinkielisiä, kuten Topelius ja Fredrik Berndtson, joista ensin mainitun kauhutarinoita on julkaistu sekä kirjassa *Sumutarinoita* että uudemmassa suomennosvalikoimassa *Morsian*. Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* sisäkkäiskertomuksissa on muutamakin kauhutarina, kuten *Kalpean immen tarina*, ja lisäksi Kiven erikseen kirjoittama ja julkaisema tarina *Vuoripeikot* voidaan laskea kauhuksi. Samaan aikaan Axel Gabriel Ingeliuksen *Harmaa linna* (1851) oli ensimmäinen suomalainen kauhuromaani.

Suomalaisen kirjallisuuden varhaisia tärkeitä nimiä, kuten yhden ensimmäisistä suomenkielisistä romaaneista tehnyt Kaarlo Gummerus, kirjoitti yhden tai kaksi kauhuaineisia sisältävää novellia aivan vuosisadan lopussa, kirjoista toinen, *Haudankaivajan kertomuksia*, ilmestyi postuumisti vuonna 1899. 1800- ja 1900-luvun vaihde olikin itse asiassa suomalaisen kauhukirjallisuuden pieni buumi, kun Gummeruksen lisäksi kauhuksi laskettavia juttuja kirjoittivat niin Santeri Ivalo kuin Kyösti Wilkunakin. Larin-Kyöstin monessa kertovassa runossa ja novellissa on kauhuaiheita.

Nämä ovat taas näitä unohdettuja klassikoita, jotka kaikki tietää nimeltä (tai ainakin ennen tiesi), mutta joita kukaan ei lue, Kiveä tietysti lukuun ottamatta, mutta en tiedä, moniko on lukenut *Vuoripeikot*. Erikoisuus on kuvataiteilijana ja maalarina paremmin tunnetun H. Ahtelan *Dégénééré*, omakustanteena vuonna 1918 ilmestynyt kirja, jossa on kertomuksia mielisairaista. Se olisi klassikkomaineen arvoinen, mutta sitä ei tunne juuri kukaan. Tietämäni mukaan kirjasta ollaan puuhailemassa uusintapainosta.

Myöhempiä 1920-luvulla kirjoittaneita kauhukirjailijoita ovat olleet Knut Karmanne, Benno Piispanen (oikealta nimeltään säveltäjä Santeri Levas) ja Jalmari Kara, jonka kirjassa *Mykkä paholainen* on pari kauhunovellia. Perinne on pitkä, mutta ohut. Mistään klassikoista ei voida puhua. Raumalaisella Kosti Koskisella (joka H. Ahtelan tapaan oli ensisijaisesti kuvataiteilija) on novellikokoelma *Ihmeellinen kuherruskuukausi* (1930), joka on nimestään huolimatta täysiveristä kauhua. Kukaan ei tietäisi siitä mitään, ellei keräilijä ja kirjailija Boris Hurtta olisi sitä sattumalta markalla jostain ostanut ja kirjoittanut siitä juttua scifi-harrastajien Portti-lehteen.

1920-luvun loppu on selvästi suomalaisen kauhun yksiä huippukausia, sillä silloin ilmestyi myös lajityypin käytännössä ainoa klassikkoteos. Sen klassikkoasema on tosin ongelmallinen, sillä sitä ei ole julkaistu uudestaan kuin osittain, eikä sen tekijä itse olisi halunnut, että siitä julkaistaan ikinä mitään uudestaan. Kyse on tietenkin Mika Waltarin *Kuolleen silmistä*, joka ilmestyi vuonna 1926 salanimellä Kristian Korppi. Kirjasta on kolme ensimmäistä novellia – jotka kieltämättä ovat myös sen parhaita – julkaistu uudestaan Waltarin novellivalikoimassa *Lukittu laatikko* (1978), johon Ritva Haavikko ylipuhui Waltarin hyväksymään novellit mukaan. Waltari oli itse sanonut, että *Kuolleen silmiä* ei koskaan tulla julkaisemaan uudestaan.

Itse kirjassa ei ole mitään syytä hävetä, jutut ovat hyvää aikansa kauhunovellistiikkaa, jossa on vaikutteita niin Edgar Allan Poen kuin saksalaisen Hanns Heinz Ewersin tarinoista, esimerkiksi nimitarina on toisinto Poen "Berenice"-novellista, jossa mies kaivaa kuolleen rakastettunsa haudasta hampaisiin liittyvän pakkomielteiden takia. Waltarilla pakkomielteiden kohteena ovat minäkertojan tappaman tytön silmät.

Kirja on erittäin haluttu Waltari- ja muiden keräilijöiden keskuudessa, lokakuussa 2017 se oli nettidivarisissa myynissä 600 euron hintaan. Tekijänsä ja maineensa takia *Kuolleen silmät* on ehdottomasti klassikko, mutta onko se sitä oikeasti? Waltari itse hylkäsi kirjan, mutta hänhän hylkäsi uransa aikana muitakin aiemmin kirjoittamiaan kirjoja, eikä kirjailija itse ole koskaan tuotantonsa paras arvioija. Kirja ei ole täysin ollu kadonnutkaan, sillä melkein kaikki Waltaria vähänkin syvemmit harrastavat lukijat tietävät sen olemassaolon. Uusintapainos tekisi siitä täysiverisen klassikon.

Silloinkin sitä verrattaisiin Waltarin parhaisiin tai ainakin pidetyimpiin romaaneihin. Kestäisikö se ankaraa arvostelua vaikkapa *Turms kuolemattomaan*? Vai olisiko se klassikko vain omassa lajityypissään?

Minulla ei ole näihin kysymyksiin selvää vastausta. Helpointa olisi puhua erikseen lajityyppiklassikoista sekä valtavirtakirjallisuuden klassikoista, jotka olisivat niitä oikeita klassikoita. Se tuntuisi kuitenkin kauhean vanhanaikaiselta, paluulta sotaa edeltävän ajan elitismiin, jossa Kirjastopalvelun julkaisema *Arvosteleva kirjaluetelo* käytti suurta valtaa sen suhteen, mitä kirjoja kirjastoihin hankitaan.